

VÝZNAM VOLNÝCH PROSTORŮ PRO UDRŽITELNÝ URBÁNNÍ ROZVOJ

Utváření udržitelného města a role architekta/urbanisty v tomto procesu

Mezi aktuální otázky rozvoje současných měst patří potřeba definování významu tzv. volných prostorů pro udržitelný rozvoj urbanizovaného území a také potřeba identifikace možností urbanistických a architektonických instrumentů, jejichž implementace do procesu tvorby urbánního prostředí se promítne do zkvalitnění života ve městech. Architekt či přesněji urbanista se standardně podílí na formování ekologické rovnováhy prostředí a na plánování rozvoje měst s ohledem na jejich přírodní limity. Jeho činnost má však také další dopady.

Architekt a urbanista svou prací v širším, obecném smyslu ovlivňuje kvalitu života. Tato kvalita, která je podmínkou sociální udržitelnosti plynoucí ze sociální soudržnosti, je určována společenským potenciálem města. Tento potenciál pomáhá utvářet a udržovat úroveň a kultura prostředí. Architekt a urbanista se významně podílí na utváření urbánního prostředí, definuje charakter a podmínky pro bydlení, práci, rekreaci a odpočinek [Wittmann a kol., 2011].

Architekt a urbanista tedy svoji činností zásadně ovlivňuje podmínky pro všestranně kvalitní život. Zásadní roli pro udržení a rozvoj dobrých životních podmínek potom vedle objektů, budov, domů hrají právě volné prostory mezi nimi. Právě na tyto prostory je zaměřen aktuální výzkumný projekt, který je od 1. ledna 2015 řešen na Fakultě architektury VUT v Brně. Tříletý, standardní výzkumný projekt s názvem Význam volných prostorů pro udržitelný urbánní rozvoj (GAČR 15-05237S) je podporovaný Grantovou agenturou České republiky a jeho řešitelem je doc. Ing. arch. Maxmilian Wittmann, Ph.D.

Cíle a východiska projektu

Základním teoretickým východiskem projektu je s ohledem na předcházející teze hypotéza, že udržitelný urbánní rozvoj je významně ovlivňován charakterem volného prostoru. Konkrétní parametry či charakteristiky takovýchto prostorů mají vliv na vlastnosti a kvality městského prostředí, na kvalitu života v něm a pilíře udržitelnosti.

Cílem projektu je tedy identifikovat parametry (charakteristiky) volných městských prostorů, které mají vliv na kvalitu života obyvatel a udržitelný rozvoj měst [Wittmann, 2014].

Volný prostor je definován jako území mezi objekty a okolo nich. Svým charakterem se může jednat např. o louku, park, jiné veřejné prostranství nebo také např. o parkoviště, jde tedy o prostor převážně nezastavěný nadzemním objektem. Volný prostor může mít veřejný, polosoukromý nebo soukromý charakter, a to jak z hlediska vlastnictví, tak i z hlediska přístupnosti.

Postup řešení a zvolená metodika

Projekt se opírá o výzkum koncepčních realizací urbanistických souborů s významným podílem bydlení. Zkoumány jsou plochy mezi nadzemními objekty a okolo těchto objektů. Teritoriálně je projekt zaměřen především na velká středoevropská města.

Na základě stávajících poznatků jsou vybírány případové studie, které primárně vyhovují obecně formulované metodice popsané v dalším textu. Jedná se zejména o koncepční volné prostory v nových souborech určených z velké části k bydlení. Jedná se zároveň primárně o soubory vzniklé ve velkých městech (v Brně, v Bratislavě, ve Vídni...) za posledních 25 let, popřípadě i dříve. Metodických postupů definovaných v rámci projektu bude pro srovnání využito i pro

výzkum starších obytných souborů – brněnských panelových sídlišť vznikajících do roku 1989.

Budou vybrány i aktuální příklady, které exemplárně a velmi výrazně prokazují vliv specifického charakteru volného prostoru na kvalitu života lidí a pilíře udržitelnosti. Nemusí se jednat jen o volné prostory v nových (obytných) souborech, ale například i o nově koncipované, transformované volné plochy v neměnné urbanistické matici velkoměsta. Příkladně unikátní newyorská High Line, která se jako celek i ve své fragmentární podobě odlišuje od ostatních potenciálních evropských lokalit, je lokalizována v intenzivně urbanizovaném, velmi rozsáhlém území. High Line slouží spíše jako principiální příklad realizace účinných urbanistických nástrojů a opatření.

Obecně, tedy v případě každé případové studie, budou popsány elementární lokační parametry lokality (velikost města, napojení na dopravu...). Bude třeba rovněž popsat další charakteristiky území (výška zástavby, počet obyvatel...). Zejména se ale jeví nezbytné precizně určit relevantní parametry či charakteristiky volného prostoru (rozměry a jiné fyzické parametry volného prostoru, charakter a parametry zeleně, vodních ploch, podíl veřejných ploch...). *Následně identifikovatelné vlivy charakteristik těchto volných prostorů na různorodé kvality prostředí a života (vlivy na mikroklima, biodiverzitu, kriminalitu či jiné sociální jevy...) budou indikovat potenciál udržitelného rozvoje urbanizovaného území. Kvalita života bude objektivizována potenciálem udržitelného rozvoje.*

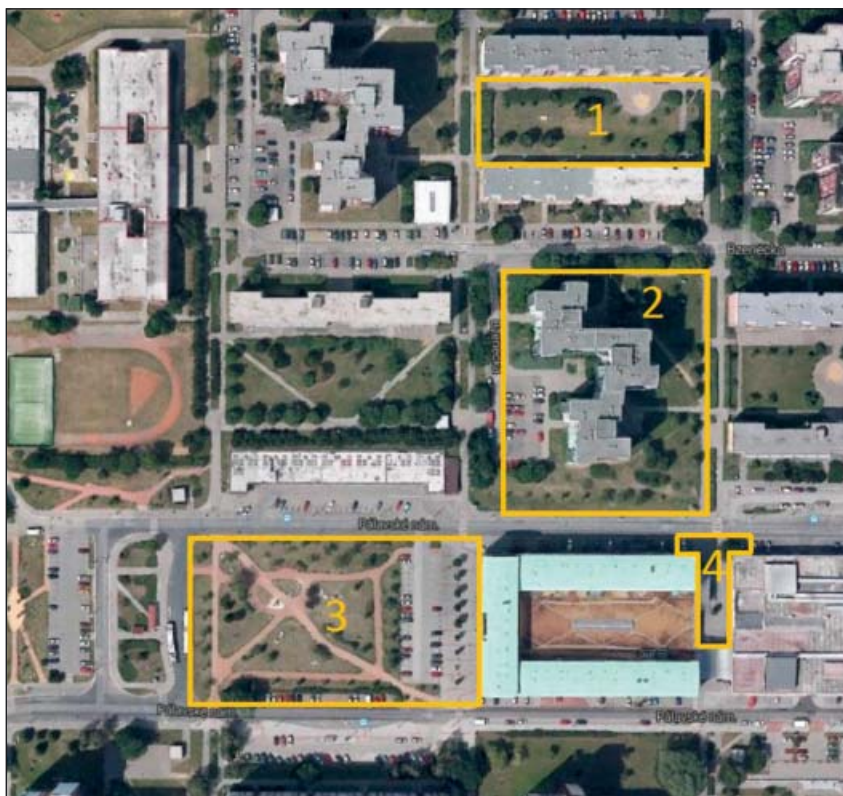
Pro přehlednou prezentaci výstupů výzkumu poslouží tabulky, které poskytnou přehled relevantních charakteristik volného prostoru, a také přehled indikátorů, jevů indikujících udržitelnost [Kopáčik, 2015]. Předpokládá se, že v každé studované lokalitě (městě) bude vybrán jeden i více roz-

dílných prvků urbanistické struktury. Výzkum je zaměřen na volné prostory mezi domy, vnitrobloky otevřené i uzavřené a náměstí lokálního charakteru. Z projektu jsou vyloučena místa s prioritní dopravní funkcí.

Eliminace podobných charakteristik volných prostorů v jedné lokalitě nebo i v rámci podobných prvků urbanistické struktury v jiných lokalitách umožní zdůraznit vliv odlišných charakteristik na indikátory udržitelnosti a v jejich synergickém efektu tedy i na jednotlivé pilíře udržitelného rozvoje [Kopáček, 2015].

Výslednou interpretaci získaných indikátorů a jejich vlivů na pilíře udržitelnosti provedou na základě konečného vyhodnocení jednotlivých případových studií specialisté na ekologické, sociální a ekonomické aspekty udržitelného rozvoje (RNDr. Martin Culek, Ph.D.; doc. RNDr. Antonín Vaishar, CSc. a Mgr. et Mgr. Marcela Petrová Kafková, PhD.; Ing. arch. Tomáš Ctibor).

Elementární výzkumný princip projektu lze graficky shrnout do následující tabulky.

Zdroj: Wittmann, 2015

Sídliště Brno-Vinohrady – navržená případová studie

Charakteristiky volného prostoru jsou dle metodického návrhu vztahovány k vlastní ploše prostoru, k území za-

Příklad lokality navržené pro analýzu

Jedním z řady příkladů lokalit navržených pro analýzu charakteristik volných prostorů a jejich vlivů na udržitelný urbánní rozvoj je vedle soudobých domácích i zahraničních urbanistických souborů také panelové sídliště Brno-Vinohrady. Území zahrnuje následující prvky urbanistické struktury určené pro analýzu: otevřený vnitroblok /1/, otevřený prostor mezi domy /2/, Pálavské náměstí /3/ a místní malé náměstí určené společenským událostem /4/.

Úvodní kolokvia řešitelského týmu

Základní zmiňovaná východiska výzkumu byla prezentována na úvodním kolokviu řešitelského týmu konaném 17. února 2015 na Fakultě architektury VUT v Brně. Na kolokviu spolu s řešitelem projektu doc. Ing. arch. Maximilianem Wittmannem, Ph.D. vystoupili také Ing. Igor Kyselka, CSc., (Ústav územního rozvoje), který prezentoval materiál s názvem *Přehled indikátorů*

Charakteristika/parametr/vlastnost volného prostoru	Indikátor udržitelnosti (jev indikující udržitelnost)
Podíl plochy vzrostlé zeleně (možný příklad)	Environmentální oblast
	Ekologická stabilita
	Optimální teplota vzduchu
	...
	Sociální oblast
	Využití prostranství obyvateli a návštěvníky
	Kriminalita
	...
	Ekonomická oblast
	Náklady na realizaci
	Náklady na údržbu
	Cena nemovitostí
...	

Modelová charakteristika prostoru a její vliv na pilíře udržitelnosti

Jak charakteristiky volného prostoru, tak i indikátory udržitelného rozvoje jsou podrobně rozpracovávány. Cha-

hrujícímu okolní domy a k zájmovému území (městská čtvrť, část města, popř. město) [Kopáček, 2015].

Zdroj: Wittmann, 2014

udržitelného rozvoje urbanizovaného území, vliv indikátorů na tři pilíře udržitelnosti, dále doc. Ing. arch. Gabriel Kopáček, Dr. (VUT v Brně, Fakulta architektury), který prezentoval materiálem s názvem *Charakteristiky, indikátory a způsob hodnocení ve třech pilířích udržitelnosti* a Ing. arch. Michal Krištof (VUT v Brně, Fakulta architektury), který předložil předpokládané případové studie.

Druhé kolokvium proběhlo na Fakultě architektury VUT v Brně 13. dubna 2015. Specialisté na ekologické, sociální a ekonomické aspekty udržitelného rozvoje na něm prezentovali doplnění indikátorů, jejich popis a způsob jejich zjišťování.

Následovat bude dopracování metodiky, které provádí doc. Kopáček, a také finální výběr případových studií.

Ve druhé polovině roku 2015 proběhne první analýzy a uskuteční se první studijní cesty s cílem získat potřebná data a údaje k jednotlivým případovým studiím. Na jejich zpracování se podílejí dvojice složené vždy z jednoho učitele a jednoho doktoranda Fakulty architektury VUT v Brně. Do této práce jsou zapojeni prof. Ing. arch. Hana Urbášková, Ph.D., doc. Ing. arch. Jiří Palacký, Ph.D., doc. Ing. arch. Karel Havliš, Ing. arch. Luboš Františák, Ph.D., Ing. arch. Kateřina Dokoupilová Pazderková, Ph.D., doc. Ing. arch. Gabriel Kopáček, Dr., doc. Ing. Zdenka Lhotáková, CSc, Ing. arch. Michal Krištof, Ing. arch. Šárka Kubínová, Ing. arch. Nina Ličková a Ing. arch. Zdeňka Strašilová.

Předpokládá se, že první vyhodnocení případových studií proběhne na kolokviu konaném na jaře roku 2016. V tuto dobu budou známy první výstupy analýz.

Použité zdroje:

KOPÁČEK, Gabriel. *Vliv volných prostorů na udržitelný urbánní rozvoj. Charakteristiky, indikátory a způsob hodnocení ve třech pilířích udržitelnosti*. Brno : VUT v Brně, Fakulta architektury, 2015. Pracovní materiál projektu GAČR 15-05237S.

WITTMANN, Maxmilian. *Význam volných prostorů pro udržitelný urbánní rozvoj*. Brno : VUT v Brně, Fakulta architektury, 2014. Návrh projektu GAČR.

WITTMANN, Maxmilian; ŠAMŠULOVÁ HRUBANOVÁ, Denisa; KOUTNÝ, Jan; URBÁŠKOVÁ, Hana; PETŘÍČKOVÁ, Monika. *Manuál inovace*. Brno : VUT v Brně, Fakulta architektury, 2011. str. 211. ISBN 978-80-214-4384-6.

*doc. Ing. arch. Maxmilian Wittmann, Ph.D.
řešitel projektu
Ústav teorie
Fakulta architektury VUT v Brně*

Článek vznikl s podporou projektu Význam volných prostorů pro udržitelný urbánní rozvoj – GAČR 15-05237S.